

NYUGAT FELE.

□ A cárizmus, emberi önérzetét típró kegyetlen zsarnoksága, szabad gondolatot kancsukával vérbefojtó önkénye nyomán milliók keserves sirása, Szibériában kinzottak halálhörgése hatotta át a tereket. A zokogás és kín hangja erősebben rezonál a fülekben, mint az öröm és a derűé, az emberben lakó örök hiéna szinte beteges kéjjel vájkál a sebek és a szenvedések között és a keresztre feszítésnek sokkal nagyobb a publikuma, mint a gyönyörűség vidám táncos meneteinek.

□ Az az önző tudat, hogy a szenvedés halálhangja nem az én pitvaromból hatol ki az utcára, hogy nálam a nyugodt harmónia kényelme tanyázik, a legigazabb magyarázata annak a konvencionális hazugságnak, amit társadalmi részvétnek neveznek. E mellett a szenvedések megrázó rajza, úgy publicisztikai, mint művészeti hatás és eredmények szempontjából nézve a leghálásabb tárgy, amelyekből népszerűség és művészbabérok születnek.

□ A krisztusi szeretet, a könyörületesség fulmináns ékesszólással és a dialektika színes páthoszával való harsogása, mindig jelent bizonyos társadalmi sikert, mert az emberek a publicisztikai segélykönyörgésekre pár fillér erejéig szívesen reagálnak.

□ Artisztikus távlatból nézve pedig a szenvedések könnyes vergődő szavát: gyönyörű és örökérvényű igazságot mond Wilde Oszkár a *De Profundis* ban arról, hogy a legnemesebb, legtisztább és legművészebb librettója az irodalomnak és költészetnek a szenvedés. A kinok gyászkontösébe szorított lélekből fakadnak a művészi kifejezésre legméltóbb és legfinomabb érzésrezgések és a szenvedés hangja nyomán leheletszerű melódiák zendülnek meg, amelyek sokkal szebbek, mint a duhaj, féktelen életöröm énekei.

□ Az eleinte kizárólag politikai célzattal világgá bocsátott orosz kinok tehát nemcsak társadalmi, hanem művészeti hullámmást is keltettek és a Csernyesevszky „Mit tegyünk” című regényével kezdődő orosz sirámok, a tönkrekorbácsolt muzsiktetek és a kancsukás kozákok által adminisztrált társadalmi és szellemi cenzura, a lengyel és finn kinok okozta könnyek olyan könnyfátyolos művészetnek nyitottak utat, amely meghódította az egész nyugatot sőt megostromolta Páris kapuit is, amelyet az öreg Sarcey kétségbeesett kiáltások között védelmezett.

□ A tragikus sorsban szinte felolvadt és fatalistává

tompult orosz népmesék melancholiája, amely Puskin novelláiban, Turgenyev történeteiben, Tolstoj Leo genererajaiban, de legfőképen Gorkij Maxim írásai-ban reszketett új értelmességet hozott a szépprózába, amely a Feuillet Oktav, Marlitt és Beniczkyne kispolgár szentimentalizmusa helyébe lépve, a proletárság létragédiáját, a mai államrendezés szociális igazságtalanságait és a reakcionárius kormánypolitika ütötte sebeket tárta fel, stílvirágok nélkül, egyszerűen, sőt néha mosolyogva, azzal az elhaló derűvel, amely Krisztus ajkán vonult végig a kinzások szörnyű pillanataiban. Németországban, ahol a komoly professzorok, a társadalmi élet minden jelenségeiből tudományos doktrinákat szűrtek le és Marx tanai, s Lassalle Ferdinánd agitációi a szociális gondolkozást teljesen kifejlesztették, óriási vihart idéztek elő a Kaukázusból felszakadt sirások. A német fajtában lakó érzelmesség könnyeit ontotta a szibériai száműzöttek sorsa felett, kiknek martiriumát Kennan György szenzációs riportjai megdöbbenő természet hűséggel tárták fel. De nemcsak az orosz regényekből kizokogó tendenciák, hanem az irodalmi beállítás és az előadás üde egyszerűsége az a mérsékelt slicht szerény egyenletesség és beosztottság ragadta meg és készítette elmélyedésre a tanulni mindig kész német írótabort. Ezek a policia által üldözött és tollal harcoló orosz patrióták egy, még a kulturától el nem gyengült fajta őserő üdeségével minder páthosztól menten mondták el a legborzalmasabb tragédiákat.

□ Sirásuk nem bosszúért sikoltó harci riadó, népevezérek agitációs proklamációja, hanem a naiv romlatlan gyermeké, aki a tanító vagy a szülő dorgáló keze alatt siránkozik. A francia és német szellemi élet raffinaltságához és egyszerűség iránt fogékonytalanságához, kora vénségéhez képest az orosz regény és novella fiatal művészet volt. A francia kritika, a nemzeti önérzet és irodalmi egyeduralom nagyfőkés gúnymosolyával nézte a nehézkes, bájtalan emberek irodalmát, de mikor az orosz psiche túllépett a genreszerűség apró rajzain és falusi történeteiben, mikor a népnyomorúság megrázó, de aránylag kiskeretű skizzei után Dostojevsky *Raskolnikow*-ja, a bűn ezen nagy analízise, Tolstoj Leó *Háború és Békéje* valamint az asszony pszichológia egyik legnagyobb mesterműve, Karenin Anna lázba hozta az egész világ irodalmi erőit, Páris is kilépett a passzivitásból és

kereste az orosz irodalom ezen három főművében a francia hatásokat.

□ A két Tolstoj regényben fel is találhatók azok, mert Tolstoj Leó, mint az orosz arisztokrácia csaknem minden tagja, ifjúságát a francia főváros illatos környezetében töltötte, itt megismerkedett a mindent átölelő géniusz, Balsac életműveivel, de legfőbb építő és nevelő hatást reá maga a párisi élet gyakorolt, amely inspirációk nélkül a Háború és Béke részletrajzainak charmeos könnyedsége, az előkelőség környezetének mesteri megrögzítése el sem képzelhető. Mert a cárizmus fojtott levegőjében nem férközhetik a lélekbe a boldogító szabad szellem színes derüje, ebben a levegőben nehéz keserű sóhajok, vergődések támadnak... Dosztojevsky és Gorkij művei azonban már teljes orosz faji művészet, amelynek sajátos naivitása, tipikusan szláv érzelmessége, nihilista humora, szivettépő testi és lelki rángásai csakis annak a bús rabszolga csapatnak a sorsa és jellemrajza, akiket a fehér cár ural.

□ Az orosz regény világjelentőségre emelkedése azonban nem a naturalizmus pozícióját erősítette meg, mert a lokális kolorit őszinte közvetlensége, az igaz tényekből fakadottság kétségbevonhatlansága már nem keltett ekkor bámulatot. A német és magyar izlés már Zola Emil révén megszokta ekkor az igazságot, pedig szomorú tény, hogy a még soha nem látottnak van meg csak az igazi varázsa. Inkább a stílus üdesége és az analízis pontossága ragadta meg az érdeklődést és a hideg ködbe takart meleg ember-sziv dobogása lüktet Turgenyev magyar tanítványainak Gozsdu Elek és a már pár éve elhalt Thury Zoltán írásaiban.

□ Németországban az orosz belletristák inkább csak könyvárusi és színpadi sikereket jelentettek. Százegzen bámulták meg Tolsztoj és Dosztojevsky főműveit, polemizáltak a Kreutzer Szonáta pesszimizmusával, Reinhardt az ő új szcénikáját gyönyörűen alkalmazta Gorkij Éjjeli menedékhelyének színre hozatalával és Tolstojnak a primitívségbe való visszatérést harsogó művészetellenes propagandáit és új Evangéliumát, mint egy nagy genie érdekes eltévelyedését vették tudomásul, megbámulták Feltámadás című könyvét az elpusztíthatatlan és az aszkezis darócubonyából is kisugárzó szépségimádás és érzékiség költői dokumentumát, de látható inspirációt irodalmunkra nem gyakorolt, azonban a tanulmányozásukba való gondos elmerülésnek az volt a következménye, hogy: Németország megszüntremegve lesni Páris irodalmi kinyilatkoztatásait és befogadásra éhes intellektusa északról várta a hirdető szöveget és Franciaország termelését már inkább csak a jól felfogott és biztos sikert ígérő üzleti érdek és pénzügyi szempontok tartották nyilvántartásba. A francia

litteratura ugyanis irtózott mindig az elvontságoktól. Gyönyörűségeen gazdag nyelvkincse és a nyelv egyedülvalóan hajlékony érzékenysége és fordultossága minden fogalom számára talál kristálytisza kifejezés-formákat. Másrészt pedig a francia ember derüs temperamentuma élénk színeket keres és gyűlöli a ködöt. A miszticizmus, amely Poe Edgar ördögi beteg geniejéből áradt, ugyan Páris beteg lelkeinél is tanyát vert, sőt a satanizmusnak miszteriózus és perverz orgiái épen két francia Vicomte D'Auberville a költő és Felicien Rops a rajzoló nevéhez fűződnek, de általában a francia tudomány és művészet a Taine és Renan felséges világosságával és áttetszőségével fejezte ki az élet és ember problémák legfinomabb és törékenyebb árnyalatait.

□ A gall szellem sugaras őszintesége nem türi azt a belső elfojtottságot és magába zárttságot, amely az északi népek megnyilatkozásaiban tapasztalható. A legkényesebb helyzeteket, a legmeztelenebb tényállásokat pajkos kedvességgel tárja fel, ezért elősködik a pornográfia a francia termékekből, mert a párisi sexualitást érintő mese, amelyet a francia stílus finomsága szinte eszményit, az ormótlanabb nyelvekre való fordítás útján a süldőérzékiség eszközévé fajul. Ezt a sajátosságot a mai ismeretekben koravénre komplikálódott német kultúra és a befogadásra szintén mohó kéjjel hajlandó magyar szellemi élet naivitásnak minősíti és ennek magyarázható, hogy a francia import már inkább a mulattatás céljait szolgálja és a párisi vigjáték és bohózat cégek mesterei technikájú, felcserélt hotelszobák és ágyak bonyodalmaival tarkázott darabjai a nem magas intellektualitású osztályok részére nyitott színházak repertoírjában szerepelnek. A francia színmű, meg a Comedie Francaise ujdonságai is, már nem képezik azt az irodalmi szenzációt, amelyre a gourmetek magyar és német földön várnak. Franciaország, akitől szeretni, vétkezni, csókolni, elkárhozni és differenciáltan, lázasan élni tanult és tanul egész Európa, az irodalomban nem szolgál többé meglepetésekkel. Színpadi szerzőinek virtuóztatása, a párbeszédek szellemessége Wilde, Bernard Shaw és Molnár Ferenc raffinált, szinte hipnotizáló erejű, ideges dialektikája után már nem hat revelációként. Az úgynevezett nyárspolgár tapsok honorálják Bataille és Bernstein darabjait, amelyeknek idegekre nehezedő, művészetből kibontakozott, élére állított helyzetek kegyetlen összesűrűsítéséből kialakított drámaisága, esetleg pár ájulásig is fokozza az érzékeny közönség borzalmát, de a mély, intim. művészi élmények, lelki megilletődések az éjjeli nap országáiból köszöntenek felénk és az ő pszichéjüket felszitt német irodalom hozza őket hozzánk népszerűsített kiadásban.

HALMI BÓDOG.

